

AGRARIËRS WERVEN VOOR BETER BODEMBEHEER DOOR INZET VAN GEDRAGSWETENSCHAPPEN

Achtergrondrapport actieonderzoek mestketen

▶▶ KIWK 2021-16

▶▶ KIWK IN HET KORT

In de Kennisimpuls Waterkwaliteit werken Rijk, provincies, waterschappen, drinkwaterbedrijven en kennisinstututen aan meer inzicht in de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater en de factoren die deze kwaliteit beïnvloeden. Daarmee kunnen waterbeheerders de juiste maatregelen nemen om de waterkwaliteit te verbeteren en de biodiversiteit te vergroten.

In het programma brengen partijen bestaande en nieuwe kennis bijeen, en maken ze deze kennis (beter) toepasbaar voor de praktijk. Hiermee verstevigen ze de basis onder het waterkwaliteitsbeleid. Het programma is gestart in 2018 en duurt vier jaar. Het wordt gefinancierd door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, STOWA, waterschappen, provincies en drinkwaterbedrijven.

Kennisimpuls Waterkwaliteit. Beter weten wat er speelt en wat er kan.

▶▶ COLOFON

Opdrachtgever

Kennisimpuls Waterkwaliteit

Auteurs

Tineke de Boer, Esther de Wit-de Vries, Judith Westerink
(Wageningen Environmental Research)

Gebruikerscommissie

Bas van den Hurk	Hoogheemraadschap van Delfland
Ad Stavenuijter	Provincie Noord-Holland
Ernst van Aagten	Waterbedrijf Groningen
Gerda Brilleman-Brondijk	Waterbedrijf Groningen
Bas van der Wal	STOWA
Jan van de Graaf	Waterschap De Dommel
Marcel van den Berg	Rijkswaterstaat
Linda Kuil	Waterschap Drents-Overijsselse Delta
Danneke Verhagen-Bakker	Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden
Michael Bentvelsen	Unie van Waterschappen, voorzitter
Gerard Stroomberg	RIWA-Rijn
Rien de Ridder	Waterschap Zuiderzeeland

Vormgeving

Shapeshifter.nl | Utrecht

STOWA-rapportnummer

2021-16

ISBN

978.90.5773.928.6

Copyright

De informatie uit dit rapport mag worden overgenomen, mits met bronvermelding.
De in het rapport ontwikkelde, dan wel verzamelde kennis is om niet verkrijgbaar.

Disclaimer

Deze uitgave is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Niettemin aanvaarden de
auteur(s) en de uitgever geen enkele aansprakelijkheid voor mogelijke onjuistheden
of eventuele gevolgen door toepassing van de inhoud van dit rapport.

▶▶ VOORWOORD

Geachte lezer,

In opdracht van de Kennis Impuls Water Kwaliteit, project gedragswetenschappen, zijn in 2020 en 2021 drie onderzoeken uitgevoerd om het effect van een interventie op gedrag te toetsen. De Kennis Impuls Waterkwaliteit is een gezamenlijk initiatief van Rijk, provincies, drinkwaterbedrijven en waterschappen om de kennis rond waterkwaliteit in Nederland een impuls te geven. Dit doen we door actuele kennis in kaart te brengen, hiaten op te vullen en door de samenwerking en onderlinge bekendheid tussen de gebruikers en de kennisinstellingen te verbeteren. Het doel van deze onderzoeken is de watersector te laten zien hoe een interventie kan worden opgezet. Als secundair doel werden gedragstechnieken getoetst voor het verbeteren van de waterkwaliteit zodat deze later ook door de sector kunnen worden toegepast.

De waterkwaliteit in Nederland is de afgelopen decennia sterk verbeterd. De grote problemen met gifstoffen in het water en sterke eutrofiëring zijn gelukkig verleden tijd. Toch zijn er nog een aantal hardnekkige knelpunten (nutriënten) en we zien dat er ook nieuwe probleemstoffen zoals medicijnresten, PFAS-achtige stoffen en microplastics bijgekomen zijn. De “opkomende stoffen” zijn niet alleen een zorg voor de waterkwaliteit, maar ook een belemmering voor het hergebruik van herwinbare grondstoffen uit afvalwater. Voor deze resterende en nieuwe problemen is een technische oplossing (verdergaand zuiveren van afvalwater en drinkwater) meestal niet de gewenste structurele optie. Extra zuiveringsstappen zijn kostbaar en in termen van energieverbruik niet duurzaam, en ze dragen niet bij aan een circulaire economie. Een deel van de probleem stoffen komen ook via andere routes in het milieu terecht en moeten bij de bron worden aangepakt. Een integrale oplossing waarbij naar de gehele productie- en consumptieketen van deze stofgroepen gekeken moet worden is gewenst. In veel gevallen kan bronaanpak een oplossing zijn, bij producenten of consumenten, soms is het instrument van “Extended Producers Responsibility” (waarbij de producent van stoffen ook financiële verantwoordelijkheid draagt voor het opruimen of afvoeren na de consumptiefase) inzetbaar.

Met dit rapport geven we de partijen die een directe verantwoordelijkheid hebben voor de waterkwaliteit, inzichten en handvatten om zelf aan de gang te gaan met het inzetten van gedragskennis voor het verbeteren van waterkwaliteit. Voor aanknopingspunten voor interventies kunnen verantwoordelijken gebruik maken van de ketenanalyse die in het kader van KIWK-gedragswetenschappen zijn gepubliceerd. De laatste jaren is er al veel in gang gezet en onze verwachting is dat dit rapport daadwerkelijk een extra impuls biedt.

Michael Bentvelsen,

Voorzitter gebruikerscommissie KIWK-gedragswetenschappen

AGRARIËRS WERVEN VOOR BETER BODEMBEHEER DOOR INZET VAN GEDRAGSWETENSCHAPPEN

Achtergrondrapport actieonderzoek mestketen

▶▶ KIWK FACTSHEET

▶▶ Judith Westerink, Tineke de Boer, Esther de Wit-de Vries (WUR) | December 2020

Beter bodembeheer voor schoner water

Goed bodembeheer in de landbouw kan uitspoeling van nutriënten naar het grond- en oppervlaktewater helpen voorkomen. Een voorbeeld is het verhogen van het organische stofgehalte in de bodem, waardoor zowel nutriënten als water langer door de bodem worden vastgehouden. In gemeente Zwalk start een programma om boeren te interesseren voor beter bodembeheer. Het gaat om een gebied met een slechte waterkwaliteit. Het programma biedt boeren advies over mogelijke maatregelen, een tegemoetkoming in de kosten van deze maatregelen en de mogelijkheid om te leren van elkaar. Het programma gaat enkele jaren lopen.

Zoveel mogelijk boeren een adviesgesprek

De eerste stap in het programma is het werven van boeren voor een gratis adviesgesprek. De onderzoekers besloten met hun interventie hierbij aan te sluiten. Het doelgedrag – aanmelden voor een adviesgesprek – is goed meetbaar. Vooraf waren de verwachtingen van de betrokkenen laag: van de 300 boeren verwachtte men dat zich maximaal 10 boeren zouden aanmelden voor een adviesgesprek. De onderzoekers hoopten met behulp van gedragsinzichten bij te dragen aan een hoger aantal aanmeldingen.

Helpen interventies in een brief en een telefoontje daarna?

Alle boeren in Zwalk zijn per brief uitgenodigd om zich aan te melden voor een adviesgesprek. Om het effect van de interventie te kunnen zien, verdeelden de onderzoekers gemeente Zwalk in twee deelgebieden met een gelijk aantal boeren. De ene helft van de boeren ontving de brief die zonder hulp van gedragswetenschappers was opgesteld door de programmaorganisatie. De andere helft van de boeren ontving een brief met dezelfde informatie, geformuleerd en vormgegeven met behulp van gedragsinzichten. In deze brief werden de boeren bijvoorbeeld aangesproken op hun rol als goede waterbeheerders, werd aangegeven dat steeds meer boeren aan duurzaam bodembeheer doen, werd benadrukt dat het adviesgesprek vrijblijvend was, en was een foto opgenomen van een lokale boerenleider met een citaat waarin hij opriep om mee te doen. Twee weken na het versturen van de brieven is in beide gebieden een deel van de boeren gebeld die zich nog niet hadden aangemeld. Dit deden we om te onderzoeken of persoonlijk contact beter werkt dan een brief.

Veertien dagen na het versturen van de brief hadden dertien boeren zich aangemeld voor een adviesgesprek. Daarvan waren vijf mensen al bekend met het programma en een voorloper daarvan. Deze zijn niet meegerekend. Zes aanmeldingen waren op basis van de standaardbrief en twee op basis van de interventiebrief. Op grond van deze aanmeldingen kunnen we niet zeggen dat de interventiebrief statistisch gezien beter heeft gewerkt dan de standaardbrief. En ook niet slechter.

Bij het nabellen werden negentien mensen bereikt. Dit leidde tot zes directe aanmeldingen en vier mensen wilden later worden teruggebeld. Op grond daarvan kan geconcludeerd worden dat nabellen beter werkt dan niet nabellen.

Wat kunt u hiermee?

Het is bij een project dat zich richt op gedragsverandering bij boeren de moeite waard om goed na te denken over de communicatiestrategie. In het geval van Zwalk heeft de combinatie van strategieën (brief, media-aandacht, nabellen, mond-tot-mondreclame) meer aanmeldingen opgeleverd dan verwacht door de betrokkenen. De organisatoren denken dat vooral het nabellen en de mond-tot-mondreclame effectief waren. Op de brief reageerden vooral mensen die al bezig waren met bodemmanagement. Een mondelinge benadering lijkt mensen te kunnen motiveren om opties voor bodemverbetering te gaan onderzoeken.

Meer weten?

Lees het achtergrondrapport op de Stowa website over deze interventie: Agrariërs werven voor beter bodembeheer; het effect van gedragswetenschappen. T. de Boer, E. De Wit-de Vries en J. Westering, 2021, WUR.

Deze factsheet is geschreven in het kader van het project Gedragswetenschappen van de Kennisimpuls Waterkwaliteit. Zie voor meer informatie [Kennisimpulswaterkwaliteit.nl](https://www.kennisimpulswaterkwaliteit.nl)

▶▶ INHOUD

	Voorwoord	4
	Factsheet	5
1	Inleiding	8
2	Selectie casus	9
2.1	Voorselectie	9
2.2	Interactief ontwerp interventies 3 casussen	10
2.3	Keuze casus plus interventie	12
3	Ontwerp interventie	13
4	Uitvoering en resultaten interventie	15
4.1	Uitvoering interventie	15
4.2	Resultaten interventie	15
5	Ervaringen samenwerkingspartners	17
6	Andere toepassingen	18
7	Reflectie	19
8	Conclusie	21
	Literatuur	22
	Bijlagen	23
Bijlage 1	Groslijst projecten voor interventies	23
Bijlage 2	Standaardbrief	25
Bijlage 3	Interventiebrief	27
Bijlage 4	Belprotocol	29
Bijlage 5	Antwoordblad	31
Bijlage 6	Respons interventie	32

▶▶ 1 INLEIDING

Binnen de Kennisimpuls Waterkwaliteit (KIWK) vinden allerlei onderzoeken plaats die de verbetering van de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater in Nederland moeten ondersteunen. Sommige onderzoeken van KIWK gaan over vervuilende stoffen of de manieren waarop die stoffen in het water terecht komen. Eén van de onderzoeksprojecten richt zich op de gedragsverandering die nodig is om te voorkomen dat vervuilende stoffen in het water terechtkomen. Hierin wordt gekeken naar medicijnen, microplastics en nutriënten. Het project KIWK Gedragswetenschappen wil praktijkdeskundigen bij waterschappen, provincies en drinkwaterbedrijven ondersteunen met gedragsinzichten, zodat zij hun interventies effectiever kunnen maken. Onderdeel van het project is het samen doorlopen van de stappen van ontwerpen en uitvoeren van een interventie, inclusief het meten van resultaat van het veranderde doelgedrag.

Dit rapport vertelt hoe een interventie is opgezet om invloed uit te oefenen op keuzes van actoren in de nutriëntenketen. Concreet gaat het om het bewegen van boeren om zich op te geven voor een adviesgesprek over bodembeheer. Is het mogelijk om het aantal aanmeldingen omhoog te krijgen met behulp van gedragsinzichten?

In dit rapport gaan we uitgebreid in op de manier waarop de interventie is opgezet en de keuzes die daarbij zijn gemaakt. We hebben dit ook kort samengevat in een factsheet 'Interventie nutriënten'. We hopen dat dit rapport en de factsheet behulpzaam zijn voor praktijkdeskundigen die boeren willen bewegen om maatregelen te nemen ten bate van de waterkwaliteit.

▶▶ 2 SELECTIE CASUS

2.1 Voorselectie

Doormiddel van een literatuurstudie is inzicht verkregen in de nutriëntenketen: welke actoren zijn betrokken bij het proces waarbij nutriënten in het grond- en oppervlaktewater terecht komen (REF). Belangrijke momenten waarbij dit gebeurt, zijn het uitrijden van kunstmest en organische mest (en de gevolgen daarvan: m.n. afspoeling bij hevige regenval) en het lozen of verliezen van water vanuit de riolering en de waterzuivering. Maar behalve de landbouw en de waterzuivering zijn nog veel meer partijen betrokken die invloed uitoefenen, zoals de leverancier van veevoer en de consument die keuzes maakt in de supermarkt. Voor het ontwerpen van een interventie hebben we binnen die hele keten gekozen voor de boer en de adviseurs die boeren helpen bij het maken van keuzes die de waterkwaliteit ten goede kunnen komen. Boeren hebben uiteindelijk de meest directe invloed op de hoeveelheid nutriënten die er in het milieu terechtkomt.

Vervolgens zijn we op zoek gegaan naar een ketenpartner om de interventie mee op te zetten. Door aan te sluiten bij bestaande initiatieven streefden we zowel naar een interventie met impact als naar leren binnen de keten. Immers, binnen het onderzoek kunnen we slechts een beperkte interventie opzetten. Als dit plaats vindt binnen een groter geheel van een bestaand initiatief, kunnen betrokkenen de opvolging voor hun rekening nemen. Door de ketenpartner mee te nemen in het ontwerp en de uitvoering vindt tegelijkertijd kennisoverdracht plaats.

Op zoek naar een kansrijk voorbeeld hebben we voor een interview contact gezocht met twee waterschappen, twee adviesbureaus, onderzoekers van Wageningen University & Research (WUR), Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) een voedingsleverancier en melkproducent. De laatste twee waren weinig enthousiast om mee te werken. De anderen hebben we gevraagd naar 1) hun ervaring bij samenwerking met/initiatieven richting boeren en waar wij rekening mee zouden moeten houden in onze benadering en 2) lopende initiatieven of projecten van henzelf of anderen waar wij bij kunnen aansluiten. Hieruit is een lijst met 12 projecten gekomen waar meerdere interventies aan te koppelen waren (zie [bijlage 1](#)). Deze interventies zijn onder te verdelen in de categorieën: 1) ander koopgedrag, 2) deelname subsidieregeling, 3) technische maatregelen nemen en 4) deelname aan kennisprogramma.

1) Ander inkoopgedrag

- Voer met minder eiwitten: Door voer te gebruiken met minder eiwitten komen er minder nutriënten in de bodem. Voor het implementeren van nieuw voer zijn analyses van kuilvoer nodig, aanpassing van mengvoer aan dieren, evt. voeren in groepen. Onze interventie zou gericht zijn op de (1) afname van een analyse (2), communicatie van de resultaten en advies, (3) meten veranderd aankoopgedrag.
- Baggeren met baggerpomp: Door te baggeren met een baggerspuit wordt bagger over het land verspreid en komen er minder nutriënten terug in de sloot dan wanneer bagger naast de sloot wordt geplaatst. Interventie i.s.m. loonwerkbedrijf dat sloten uitbaggert voor boeren, het gebruik van baggerspuit promoten met behulp van gedragsinzichten of de baggerspuit als standaardoptie aanbieden. Meting via verandering in inhuur van baggerwerk met spuit.

2) Deelname subsidieregeling

- Mestvrije slootrand en Blauwe diensten Vechtstromen: Bufferzones zijn stroken land met een permanente of niet-permanente vegetatie aan de rand van een landbouwperceel en grenzend aan oppervlaktewater. Op deze stroken is het toedienen van nutriënten en pesticiden verboden. Bufferstroken vangen sedimenten op en filteren nutriënten en pesticiden die zich verbinden met de bodemdeeltjes en vervolgens met regen- of sproeiwater van het perceel aflopen richting de sloot, of het wordt door de vegetatie opgenomen. De interventie richt zich op het promoten van een subsidieregeling via waterschap of adviesbureau. Daarbinnen zijn verschillende opties voor: aansluiten bij bestaande communicatie, gerichte campagne voor bestaande regeling of nieuwe communicatie voor nieuwe regeling.
- Deelname subsidieregelingen en adviesgesprek: Er lopen verschillende regelingen voor subsidiëren van maatregelen van de BOOT lijst en andere waterbeheermaatregelen, onder meer in combinatie met het aanbieden van een gratis adviesgesprek. Promotie van deze maatregelen kan via verschillende kanalen. Er zijn diverse interventies mogelijk om

te proberen deelname aan de regeling te vergroten. Bijvoorbeeld goede keuzes in kanalen, framen van de boodschap, inrichting van websites of stellen juiste voorwaarden.

3) Technische maatregelen nemen

- Geen mest op scheurland mais: Deze technische maatregel heeft nog niet heel veel bekendheid. Uit onderzoek blijkt dat het eerste jaar niet bemesten op scheurland voor mais geen negatieve invloed heeft op de opbrengst, het leidt wel tot minder emissie van Nitraat en Fosfaat. De interventie is een project opzetten met DAW ter promotie van de maatregel. Er kan gevarieerd worden in de boodschap om te kijken wat het meeste effect heeft. Via een enquête wordt onderzocht hoeveel boeren zeggen de maatregel te willen gaan nemen. (Wel erg laat in seizoen, dit jaar is al gezaaid, dus alleen intentie te meten.)
- Opstellen mestplan: Met een mestplan wordt de bemesting afgestemd op de behoefte van gewas en bodem. Doordat per perceel wordt gedifferentieerd, leidt dit tot minder uitspoeling. Interventie kan zijn promoten opstellen mestplan i.s.m. adviesbureau. Mestplannen voor dit jaar zijn al bekend, evt. onderzoek eind najaar 2020 voor teeltseizoen 2021.

4) Deelname aan kennisprogramma

- Kennisproject waterkwaliteit meten met behulp van een nitraat app: Boeren zelf waterkwaliteit van sloten laten meten en laten correleren aan mestgebruik. Delen van bevindingen en uitleg over resultaten leidt tot meer bewustwording van de relatie tussen nutriëntenverlies en mestgedrag. Een nog te ontwikkelen kennisproject met DAW of een adviesbureau. Interventie richt zich op vergroten van deelname aan meten en regelmatig meten. Afhankelijk van startdatum kan attitudeverandering worden gemeten t.o.v. eigen bijdrage aan waterkwaliteit.
- Deelname groepsleren: deelname of attitudeverandering: In Brabant start een project om boeren maatregelen te laten uitvoeren voor bodemverbetering. Door van elkaar te leren worden boeren geïnspireerd anders te gaan werken. Afhankelijk van doorlooptijd kan een interventie zich richten op werving of meten van attitudeverandering door activiteiten.

Uit de groslijst van projecten en initiatieven hebben we een eerste selectie gemaakt op basis van onderstaande criteria:

- 1) Uitvoerbaarheid van de interventie: In welk stadium van ontwikkeling bevindt het initiatief zich en is een interventie nog in te passen? Zijn voldoende middelen beschikbaar voor het vormgeven van de interventie, past het binnen corona maatregelen?
- 2) Meetbaarheid doelgedrag en uitvoerbaarheid experiment: Is het effect van de interventie goed meetbaar?
- 3) Waarschijnlijkheid dat doelgedrag gerealiseerd wordt: Verwachten we op basis van bestaande kennis over gedrag dat de interventie doelgedrag zal stimuleren?
- 4) Impact op de waterkwaliteit: Is een effect op waterkwaliteit te verwachten van de voorgenomen maatregelen gekoppeld aan het doelgedrag? En treden hierbij geen onbedoelde neveneffecten op?
- 5) Inschatting opschaalbaarheid: Zijn de bedachte interventies te gebruiken door andere partijen?]]

Na deze selectie bleven interventies rond het promoten van technische maatregelen (geen mest op scheurland mais en opstellen mestplan) en subsidieregelingen (mestvrije slootrand en deelname subsidieregelingen) over (zie het kader op de volgende pagina). Dit leek goed te combineren met het inzetten van een nitraat-app. Waterschappen of adviseurs en DAW leken door hun interesse in samenwerking de meest kansrijke partners voor de uitvoering van een interventie.

2.2 Interactief ontwerp interventies 3 casussen

In overleg met drie mogelijke samenwerkingspartners hebben we een concrete interventie geïdentificeerd die we hebben uitgewerkt in een workshop, gegeven door adviesbureau Duwtje. Gezien de maatregelen in verband met COVID19 ging het om een online workshop. Met 24 deelnemers waarvan 16 uit de gebruikerscommissie/watersector. Er zijn voor 4 gedragingen interventies bedacht. Dit waren:

- 1) Het stimuleren van het gebruik van de Deltares nitraat-app door boeren voor het monitoren van de waterkwaliteit.
- 2) Het stimuleren van aanmeldingen voor een subsidieregeling met technische maatregelen en/of een keukentafelgesprek om tot een goede keuze te komen voor maatregelen.

- 3) Het stimuleren van aanmeldingen voor een gesprek met een gebiedsadviseur voor het deelnemen aan een subsidie-regeling naar aanleiding van een webinar.
- 4) Het stimuleren van agrarische ondernemers om hun burens aan te moedigen gebruik te maken van een subsidie-regeling.

Vervolgens zijn de mogelijke interventies beoordeeld op basis van de criteria van uitvoerbaarheid, meetbaarheid, waarschijnlijkheid, impact en opschaalbaarheid (zie [paragraaf 2.1](#)):

Ad 1. Nitraat-app:

- 1) Binnen het project waarbij moet worden aangesloten ligt de focus nu niet op het gebruik van de app. Hierdoor zijn middelen voor en energie op het ontwikkelen van de interventie beperkt.
- 2) Door het verplichte publiceren van data verwachten we dat er aarzeling zal zijn om deel te nemen in een gebied waar veel vervuiling voorkomt (wat het geval is in het proefgebied).
- 3) Deze beide punten verlagen de uitvoerbaarheid. Het echte leereffect heeft meer tijd nodig dan we nu hebben.
- 4) Het effect op waterkwaliteit is indirect, in potentie kan het wel helpen draagvlak te creëren voor maatregelen.
- 5) De opschaalbaarheid is op zich goed.

Ad 2. Stimuleren gebruik gratis adviesgesprek als opstap naar deelname regeling (Zeldzaam Zwalk):

- 1) We stappen in op het moment dat alle communicatiemiddelen worden vormgegeven, dus goede opties om deze te optimaliseren. We sluiten hiermee aan bij een van de hoofddoelen van het project.
- 2) Unieke mogelijkheid om met verschillende cohorten (groepen) te werken en te variëren in interventies om zo verschillen in respons te zien, wat meetbaarheid vergroot.
- 3) Het doelgedrag is een haalbare stap, vraagt niet te veel van mensen.
- 4) Effect op waterkwaliteit is indirect omdat na adviesgesprek ook nog de stap naar aanvragen subsidie en bedrijfskundige aspecten gemaakt moet worden. Het betreffende gebied kent veel waterkwaliteitsproblemen, dus verhoging van bewustzijn is altijd winst.
- 5) Lessen over de manieren om boeren te benaderen zijn goed bruikbaar in andere regelingen.

Ad 3. Promotieregeling via webinar, doel afspraak gebiedsregisseur:

- 1) Goede timing om in te stappen, regeling gaat net van start en communicatie wordt nu opgezet. Aanhaken bij geplande webinars en deze optimaliseren maakt dat er voldoende middelen en energie zitten op de interventie.
- 2) Door gebruik te maken van webinars is er minder controle op boodschap die verstuurd wordt dan bij eigen communicatie. Meten effect moet via enquête of bij aanmelding voor gesprek, hierin kunnen effecten van andere communicatie meespelen. Dit maakt het als experiment minder aantrekkelijk dan optie hierboven.
- 3) Het doelgedrag is haalbaar, vraagt echter al wel meer investeringsbereidheid dan optie hierboven.
- 4) Effect op waterkwaliteit is indirect maar goed wanneer men over gaat tot nemen van maatregelen.
- 5) Lessen uit webinars kunnen meegenomen worden in andere promotiefilmpjes en webinars.

Ad 4. Promoten regeling door burens:

- 1) Dit is een sub-activiteit die bij project 1 of 2 kan worden aangehaakt. Als interventie is het goed uitvoerbaar qua opzet, maar de timing is wat te vroeg omdat er nog geen deelnemers zijn in het gebied die al deelnemen. Ook is het nu geen hoofdactiviteit van deze projecten.
- 2) Meetbaarheid is laag omdat het erg afhankelijk is van hoe mensen benaderd worden en er naast communicatie door burens nog andere middelen een rol spelen wat het beeld vertroebelt. De bereidheid om burens te informeren zou wel meetbaar zijn.
- 3) We zijn onzeker over de bereidheid van actoren.
- 4) Het effect op waterkwaliteit is indirect omdat er nog veel stappen zitten tussen bereidheid tot informeren en daadwerkelijke maatregelen door burens.
- 5) Goede opschaalbaarheid omdat het bij veel andere regelingen kan worden ingezet.

De aanpak van het interactief ontwerpen van interventies tijdens de workshop bestond uit:

- 1) het scherp formuleren van het doelgedrag (welk gedrag wil je stimuleren met de interventie?),
- 2) het analyseren van alle stappen die de doelgroep moet doorlopen om tot de betreffende keuze te komen,
- 3) het analyseren van het gedrag en met name aanknopingspunten voor het beïnvloeden van dat gedrag in de vorm van motivatie, gemak, normen en weerstand,
- 4) het inventariseren van gedragsinterventies die kunnen aansluiten bij bovenstaande en deze concreet maken voor doelgedrag en doelgroep, en het identificeren van de meest kansrijke.

Dit leverde voor alle geselecteerde initiatieven een flink aantal mogelijke interventies op. Omdat betrokkenen van de initiatieven actief hebben meegedaan, hebben zij de mogelijkheid om deze interventies te gaan toepassen. Voor dit onderzoeksproject konden we echter slechts één interventie uitvoeren.

2.3 Keuze casus plus interventie

De onderzoekers hebben opnieuw de criteria van uitvoerbaarheid, meetbaarheid, waarschijnlijkheid, impact en opschaalbaarheid toegepast op de beschikbare opties. Op basis daarvan zijn we gekomen tot een samenwerking met een adviesbureau in het project Zeldzaam Zwalk (vanwege de privacy van de betrokkenen maken we gebruik van een alias). Het betreft één van de gebieden met de grootste overschrijding van normen voor nutriënten in Nederland. In dit project werden in de periode van onze interventie alle agrarische grondeigenaren benaderd om maatregelen te nemen om onder andere bodem- en waterkwaliteit te verbeteren. Het project maakt gebruik van communicatie met brieven, sociale media, berichten in kranten en een website (de campagne in de (sociale) media heeft na onze interventie plaats gevonden). Met interventies in het framen van de boodschappen in een brief wilden we inspelen op verschillende motivaties van boeren om mee te doen met het project. Daarnaast willen we onderzoeken of direct contact/ een persoonlijke benadering de bereidheid tot deelname of een adviesgesprek vergroot. Dit soort regelingen komen veel voor in Nederland o.a. in diverse DAW-programma's. We verwachten daarom dat interventies ook breder in te zetten zijn.

▶▶ 3 ONTWERP INTERVENTIE

In het kader van het programma Zeldzaam Zwalk worden deelnemers gezocht om aan de slag te gaan met de thema's wateroverlast, droogte en duurzaam bodembeheer (zie [par. 2.3](#)). Potentiële deelnemers zijn eigenaren van agrarische bedrijven of -percelen in de gemeente Zwalk.

Doelgedrag voor de interventie is een aanmelding voor een vrijblijvend adviesgesprek. De interventie bestond uit twee stappen: aanpassingen op basis van gedragswetenschappen in de uitnodigingsbrief met nudges¹ en een nabelactie onder mensen die wel een brief hadden ontvangen, maar zich nog niet hadden opgegeven. De nudges in de brief bevatten communicatieve boodschappen op basis van gedragsinzichten en de nabelactie gaat uit van het gedragsinzicht dat mensen beter reageren op een persoonlijke benadering.

Alle agrarische grondeigenaren zijn per brief uitgenodigd om mee te doen aan het programma. Hiervoor zijn 2 verschillende brieven opgesteld, met dezelfde boodschap en informatie: we zoeken deelnemers die willen werken aan duurzaam bodembeheer. Zij kunnen hun belangstelling kenbaar maken voor een keukentafelgesprek en/of subsidie voor maatregelen via een aanmeldformulier op een website of door te bellen met de gebiedsregisseur of een lokale LTO bestuurder.

Brief A is de brief die het adviesbureau heeft opgesteld. Dit noemen we de standaardbrief (zie [bijlage 1](#)). Brief B is opgesteld met de inzichten uit de Duwtje workshop (zie [par. 2.2](#)) en in samenwerking met het adviesbureau. We noemen dit de interventiebrief (zie [bijlage 2](#)). Beide brieven hebben als afzenders een bestuurslid van de lokale LTO-afdeling en de gebiedsregisseur (van het adviesbureau). Dat zijn ook de personen bij wie mensen zich aan kunnen melden. Daarnaast kunnen mensen zich aanmelden via de website van het project.

In de interventiebrief zijn nudges verwerkt; subtiele tekstaanpassingen waarmee mensen gestimuleerd worden om zich aan te melden. De nudges in de interventiebrief hadden betrekking op:

- Sociale normen: benadrukken wat de meeste mensen doen: 'Een toenemend aantal boeren werkt aan duurzaam bodembeheer.'
- Framing: eigen belang benadrukken: 'Verbetering van uw eigen bedrijfsvoering én uw bodem- en watersituatie.'
- Altercasting: benadrukken wat al goed gaat: 'Uw bodemkwaliteit nog verder te verbeteren'
- Wederkerigheid: benadrukken dat er steun is: U staat er in uw streven naar een goede bodemkwaliteit niet alleen voor. En u krijgt iets voor uw dienst (subsidie).
- Versimpeling: benadrukken dat deelnemen niet moeilijk is: 'Een eerste gratis, vrijblijvend adviesgesprek op maat (aan de keukentafel en in het veld, op een moment dat u schikt).'
- Funfactor: benadrukken dat het ook leuk is: Leerzame, inspirerende bijeenkomsten en bedrijfsbezoeken.'
- Vertrouwen: benadrukken dat het betrouwbaar is: 'X is onafhankelijke deskundige en goed op de hoogte van de (lokale) situatie door zijn bezoeken aan diverse bedrijven binnen de gemeente Zwalk.'
- Urgentie: benadrukken dat het haast heeft: 'Meld u direct aan voor een vrijblijvend startgesprek.'
- Keuzevrijheid, autonomie: 'samen kijken naar de kansen die er liggen op uw bedrijf.'

Daarnaast staan in de interventiebrief 2 foto's: 1) een pasfoto van een bestuurslid van LTO Zwalk vergezeld van een wervende uitspraak en 2) een illustrerende foto van koeien die nieuwsgierig naar een grondboor in de bodem kijken. De eerste foto wekt vertrouwen en maakt de uitnodiging persoonlijk; de tweede voegt een 'funfactor' toe.

1 Nudges zijn subtiele tekstaanpassingen waarmee mensen gestimuleerd worden om zich aan te melden.

De brieven worden per post verstuurd naar 316 adressen van agrariërs en grondeigenaren in de gemeente Zwalk. Er is een verdeling gemaakt in twee 'regio's': Oost en West Zwalk. Dit zijn twee redelijk gelijke gebieden qua landbouwactiviteiten (akkerbouw en veeteelt) zodat het soort bedrijfsactiviteit niet van invloed kan zijn op de reactie op de brieven. Met deze verdeling werd ook het risico verkleind dat door geadresseerden opgemerkt zou worden dat de brieven verschillend zijn. De standaardbrief is verstuurd naar 160 adressen in regio Oost Zwalk. De interventiebrief is verstuurd naar 156 adressen in de regio West Zwalk.

Na 14 dagen na het versturen van de brieven wordt een nabelactie gestart. Het doel was om mensen aan wie de brief was gestuurd nogmaals te attenderen op de brief en de regeling. De reactietermijn van 2 weken is gebaseerd op onze ervaring met schriftelijke enquêtes; de meeste respons hierop is binnen 2 weken nadat men de enquête ontvangen heeft. Na die periode komt er nauwelijks meer respons bij. En hoe langer er zit tussen het tijdstip van versturen van de brief en aanmelding, hoe minder waarschijnlijk het wordt dat aanmeldingen te herleiden zijn tot de brieven.

Er worden 22 adressen nagebeld die de standaardbrief krijgen toegestuurd en 22 adressen die de interventiebrief krijgen toegestuurd. Om te berekenen hoeveel mensen we moeten bellen om een significant verschil te kunnen zien in respons tussen alleen een brief, en eerst een brief en dan bellen is via een G*power berekening gemaakt. Daaruit bleek dat bij het nabellen van een steekproef van 44 mensen er een significant verschil optreedt als meer dan 5 mensen zich aanmelden op basis van een telefoongesprek. We hebben daarbij de aanname gedaan dat de brieven een respons van 5% opleveren. Dus 5% van de mensen die de brief ontvangt meldt zichzelf aan.

De mensen die worden nagebeld worden als volgt geselecteerd. Elke 5^e persoon in de adressenlijst die a) zich nog niet heeft aangemeld, b) niet eerder betrokken is geweest bij bodemproject Bodem UP of de Taskforce Agrarisch Bodem- en Waterbeheer², c) niet eerder contact hebben gehad met de gebiedsregisseur, d) en waarvan een telefoonnummer bekend was. Als de 5^e persoon op de lijst niet voldoet aan de voorwaarden wordt de eerstvolgende op de lijst geselecteerd die wel voldoet. Het nabellen wordt gedaan door twee personen, 1 belt de geselecteerde personen in Oost Zwalk, de ander de geselecteerde personen in West Zwalk. Voor het nabellen wordt een belprotocol en antwoordblad gebruikt, ([bijlage 4 en 5](#)). De personen die nabellen krijgen de selectie met na te bellen adressen zonder dat zij weten welke brief gestuurd is. Het heeft de voorkeur om de nabelactie uit te laten voeren door mensen uit het gebied met enige inhoudelijke kennis over de maatregelen en het programma. Hierdoor worden potentiële deelnemers beter geïnformeerd, zodat ze beter kunnen besluiten over mogelijke deelname.

De interventie is geslaagd als de interventiebrief leidt tot significant meer aanmeldingen voor keukentafelgesprek/ aanmelden subsidie dan de standaardbrief. Wat betreft het nabellen is deze actie geslaagd als nabellen (bij mensen die 14 dagen na versturen brief nog niet gereageerd hebben, ongeacht het type brief) leidt tot meer aanmeldingen voor keukentafelgesprek/ aanmelden subsidie dan niet nabellen.

2 De Taskforce Agrarisch Bodem- en Waterbeheer heeft doel kennisdeling en advisering en bestaat onder meer uit de gebiedsregisseur, een vertegenwoordiger ZLTO en agrariërs.

►► 4 UITVOERING EN RESULTATEN INTERVENTIE

4.1 Uitvoering interventie

De interventie is uitgevoerd in de periode van 6 augustus t/m 18 september 2020. Op donderdag 6 augustus zijn de brieven per post verstuurd naar alle grondeigenaren door het waterschap in het gebied. Onder de geadresseerden bevonden zich ook agrariërs uit de Taskforce Agrarisch Bodem- en Waterbeheer van het project Zeldzaam Zwalk en agrariërs die meedoen aan een bodemproject Bodem UP dat al langer in Zwalk loopt. De leden van de Taskforce zijn buiten de analyse gehouden omdat ze al op andere wijze van de regeling op de hoogte waren. Ook de deelnemers van Bodem UP hebben we niet meegeteld. Voor deze mensen geldt ook dat zij de gebiedsregisseur al kenden en dat de drempel voor aanmelding wellicht lager was dan voor bewoners die nog niet betrokken waren. Hierdoor is het waarschijnlijk dat de brief minder invloed heeft op hun beslissing om zich aan te melden voor de regeling of een adviesgesprek, of omdat zij al bezig waren met het onderzoeken van maatregelen.

Na 14 dagen (op 24 augustus) is door het adviesbureau een lijst gemaakt van mensen die zich tot dan toe aangemeld hadden voor een keukentafelgesprek of subsidie. Op dinsdag 25 augustus is gestart met nabellen. In de nabelperiode heeft het adviesbureau dagelijks de op dropbox gedeelde lijst met aanmeldingen geactualiseerd om te voorkomen dat mensen die zich aangemeld hadden gebeld zouden worden.

De nabelactie is uitgevoerd door twee medewerkers van WENR, omdat er geen mensen uit het gebied Zwalk beschikbaar waren om na te bellen. Beide medewerkers zijn schriftelijk en mondeling geïnstrueerd over de nabelactie. Aan hen is gevraagd het belprotocol te volgen en de antwoorden te noteren op het antwoordblad (zie bijlage 4). Medewerker A heeft adressen in West Zwalk nagebeld. Medewerker B heeft adressen in Oost Zwalk nagebeld. Er is onder meer gevraagd of men interesse heeft om mee te doen en indien niet, naar de reden. Mensen konden ook aangeven of ze teruggebeld of gemaïld wilden worden voor een afspraak.

De nabelperiode heeft geduurd tot 18 september. De uitvoering van de belactie bleek in de praktijk lastig, omdat in het adressenbestand voornamelijk vaste telefoonnummers stonden. Hierop waren de agrariërs slecht bereikbaar. Beide nabellers hebben geprobeerd om mobiele telefoonnummers te achterhalen, maar dat was niet eenvoudig en is beperkt gelukt. Hierdoor zijn niet alle geselecteerde agrariërs daadwerkelijk gesproken. Er zijn 68 nummers tenminste een keer gebeld. Het doel was om 44 mensen te spreken te krijgen. Uiteindelijk hebben zij 19 mensen gesproken.

De nabellers hebben van ieder gesprek het antwoordblad ingevuld en de aanmeldingen ook in het excelbestand gezet in Dropbox, zodat het adviesbureau op ieder moment op de hoogte was van de stand van zaken.

4.2 Resultaten interventie

Aanmeldingen op basis van de brieven

Het aantal unieke aanmeldingen bij het adviesbureau 14 dagen na het versturen van de brieven bedroeg in totaal 13 (zie [bijlage 6](#)). Zes daarvan hadden de standaardbrief ontvangen 7 de interventie brief. Uit de groep van 7 aanmeldingen op de interventiebrief waren 4 aanmeldingen van mensen uit de Taskforce. Deze aanmeldingen zijn niet meegeteld, gezien de voorkennis van de betrokkenen. Er waren 3 aanmeldingen van mensen die meededen aan het lopende bodemproject Bodem Up, waarvan 2 ook deel uitmaakten van de Taskforce, de derde persoon is ook niet meegerekend. Hierdoor bleven er twee meetellende aanmeldingen over. Van de zes respondenten die de standaardbrief hadden ontvangen kon iedereen worden meegeteld. Op basis van deze respons kan geconcludeerd worden dat de interventiebrief niet aantoonbaar beter heeft gewerkt. Statistisch gezien is er echter geen significant verschil, dus er is ook niet te zeggen dat de interventiebrief slechter was.

Aanmeldingen op basis van de nabelactie

Met nabellen zijn 19 relevante personen bereikt (iemand die gaat over bedrijfsvoering). 10 daarvan reageerden positief op het gesprek. 6 hebben zich gelijk aangemeld voor een gesprek, en 4 gaven aan later teruggebeld te willen worden. Op grond daarvan kan geconcludeerd worden dat nabellen beter werkt dan niet nabellen. Volgens de G*power berekening is de respons op eerst een brief en dan nabellen ook significant hoger dan alleen een brief sturen. Meer mensen willen gebruik maken van een adviesgesprek als ze ook nagebeld worden.

►► 5 ERVARINGEN SAMENWERKINGSPARTNERS

De samenwerkingspartners van het adviesbureau geven aan dat het samen met de onderzoekers aan de interventie werken voor hen nuttig en leerzaam was. Het was goed om erachter te komen dat de brief die zij zonder ondersteuning van de onderzoekers hadden gemaakt, ook al nudges bevatte. Blijkbaar pasten de adviseurs al gedragsinzichten toe, maar dan onbewust. Het was nuttig om daar juist bewust van te worden en het ook bewust in te gaan zetten: hoe kun je boeren op een voor hen motiverende wijze aanspreken? Hoe kun je beter aansluiten op de belevingswereld van de boeren? Hoe kun je met communicatie beter mensen bereiken en aanzetten tot actie? De adviseurs zien dat laatste in relatie tot de grote transitie-opgaven in de landbouw.

De aangereikte stappen (bepalen doelgroep, doelgedrag, identificeren barrières, etc.) waren nuttig om een meer bewuste analyse te maken en vervolgens gedragsinzichten toe te passen voor het bepalen van een communicatiestrategie richting de boeren.

Nudges/gedragsinzichten die de adviseurs aanspraken, waren:

- De boer aanspreken dat hij goed bezig is.
- De sociale factor meer inzetten.
- Het wedstrijdement.
- Trots/ identiteit, een goede beheerder zijn.
- Funfactor.
- Wederkerigheid.
- Effect van de voorbeeldfunctie van een bekende in het gebied, een quote opnemen.
- Het gemakkelijk maken, bijvoorbeeld het aanmelden.
- Het rekening houden met de drempels voor de boer.
- Het aangeven dat de boer niet alleen aan dit thema werkt.

Ondanks dat op basis van de resultaten niet kan worden hard gemaakt dat de interventies effectief waren, zijn de adviseurs er positief over. Het leereffect is voor hen breder dan de brief. Bovendien waren er in totaal ca. 40 aanmeldingen voor een adviesgesprek, terwijl de Taskforce vooraf had ingeschat dat er niet meer dan 10 aanmeldingen zouden komen. Dit verschil heeft te maken met het feit dat de interventie was opgezet in een vooraf gedefinieerde tijdsperiode en dat alleen de aanmeldingen in dat tijdvak zijn meegeteld. Zowel voor als na deze periode zijn er echter ook aanmeldingen binnen gekomen bijv. van agrariërs die van tevoren op de hoogte waren omdat ze deelnamen aan lopende projecten in de regio. Daarnaast is er na de interventieperiode ook extra communicatie geweest over het project zowel in de reguliere als op sociale media dat mogelijk geleid heeft tot aanmeldingen.

De adviseurs zijn blij dat de belactie extra aanmeldingen heeft opgeleverd. Het nabellen hebben zij als effectief ervaren. Zij verklaren het hogere aantal aanmeldingen dan verwacht uit een combinatie van het bellen, de onderlinge contacten tussen boeren (via-via), de brief, en de ervaringen met het lopende bodemproject. Zij betwijfelen of er meer uit te halen viel.

De adviseurs geven aan dat ze het niet prettig vonden dat niemand van de interventie mocht weten. Zelfs de Taskforce wist er niet van, om de uitkomsten van het onderzoek niet te beïnvloeden. Dat voelde als stiekem. Misschien was de gemeenschap te klein voor een gedragsinterventie. Wellicht zou het beter zijn om in zo'n situatie de ambitie van het meten van de effecten los te laten en te werken zonder controlegroep voor maximaal effect. Een volgende keer zou het ook interessant zijn om de brief eerst te testen bij de doelgroep en de doelgroep daarmee deelgenoot te maken van de interventie.

De adviseurs zien de subsidieregeling als eerste stap in het proces van gedragsverandering. Ze zouden dan ook interesse hebben in het bepalen van het effect van hun programma Zeldzaam Zwalk als geheel. Bijvoorbeeld door het meten van de attitude van agrariërs voorafgaand aan en na afloop van het proces van deelname, uitvoeren van maatregelen en onderling leren. Dat gebeurt ook bij programma's van DAW en de adviseurs vinden dat een goed idee.

▶▶ 6 ANDERE TOEPASSINGEN

Er zijn in Nederland veel subsidieregelingen voor het verbeteren van waterkwaliteit en bodem-management, bijvoorbeeld in het kader van het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer. Deze gaan er vaak vanuit dat boeren intrinsiek gemotiveerd zijn om zich in te schrijven als ze geld krijgen voor maatregelen. In de praktijk blijft het aantal concrete maatregelen dat wordt genomen nog achter bij wat er nodig is om bijvoorbeeld de KRW-doelen te halen (PBL, 2020). De meeste aanvragen voor subsidies die in het kader van DAW worden gedaan zitten in kennisopbouw en advisering over bodemmanagement en hebben (nog) geen effect op maatregelen in het veld. De verwachte deelname aan DAW-maatregelen wordt door experts ook te laag ingeschat om KRW-doelen te halen. Er zijn dus extra inspanningen nodig om boeren over te halen mee te doen (PBL, 2020).

Eén van de mogelijkheden om de respons te verhogen, is het inzetten van gedragswetenschappen bij het opzetten van een communicatiestrategie. In het geval van Zwalk heeft de combinatie van communicatiemiddelen (brief, media-aandacht, nabellen, mond-tot-mondreclame) ca. 30 aanmeldingen meer opgeleverd dan verwacht door lokale experts. De organisatoren denken dat vooral het nabellen en de mond-tot-mondreclame effectief waren.

Gedragsinzichten kunnen helpen in het opzetten van communicatiestrategieën. Bijvoorbeeld door het zoeken naar de juiste formulering van de boodschap, de juiste combinatie van informatiebronnen en goede facilitering van het subsidietraject. Persoonlijk contact en ambassadeurs in lokale gemeenschappen zijn in algemene zin een aanrader in een wervingsactie (Prokopy *et al.* 2014). Ook buiten de boerendoelgroep kan (na-)bellen of persoonlijk contact met een vertegenwoordiger van een belangenorganisatie of een gebiedsregisseur een effectieve strategie zijn.

►► 7 REFLECTIE

Reflectie op de keuze voor Zeldzaam Zwalk

In [paragraaf 2.2](#) hebben we de overwegingen uiteengezet op basis waarvan is gekozen voor het met de interventie aansluiten bij Zeldzaam Zwalk. In [tabel 1](#) is samengevat hoe wij daarop terugkijken vanuit de ervaring van de interventie.

TABEL 1

Overwegingen en ervaringen bij de keuze voor Zeldzaam Zwalk

	Overweging	Ervaring
1)	Goed moment voor instappen bij vormgeving communicatiemiddelen	Dit bleek inderdaad een goed moment. Iets eerder was nog beter geweest. Om tijd te hebben de brief te testen.
2)	Mogelijkheid werken met cohorten	Het bleek goed mogelijk om de potentiële doelgroep op te delen in 2 groepen en te variëren in de interventie met 2 brieven. De respons op beide brieven was echter laag. Op basis van de 300 brieven hadden we gehoopt een significant verschil te vinden. Er kon niet aangetoond worden dat de interventiebrief beter heeft gewerkt dan de standaardbrief.
3)	Doelgedrag (aankomen voor adviesgesprek) is haalbaar	Het doelgedrag bleek inderdaad haalbaar en ook goed meetbaar.
4)	Effect op waterkwaliteit is indirect	Voor een zo beperkte interventie is het inderdaad een goede keus om aan te sluiten bij een langjarig traject waarvan het aannemelijk is dat die in zijn geheel impact kan hebben op houding en gedrag, en op de lange termijn op waterkwaliteit.
5)	Lessen kunnen breder worden ingezet	Er zijn meer van dergelijke regelingen. Bovendien geven de adviseurs aan dat zij de ervaring goed kunnen gebruiken (zie H5) in andere projecten. Zij verdiepen zich nu ook verder in gedragswetenschappen via KIWK-gedragstraject.

Reflectie op de interventie

De verwachtingen van het adviesbureau over het aantal deelnemers aan het traject voor duurzaam bodembeheer waren niet hooggespannen. Op basis eerdere ervaringen dat agrariërs 'een beetje moe' zijn van regelingen waar ze aan mee kunnen doen, verwachtte men ca. 10 aanmeldingen. Het daadwerkelijke aantal is echter veel hoger uitgevallen en was ca. 40. Hiervan waren 14 aanmeldingen op basis van de brieven- en belinterventie. Het verschil heeft te maken met het feit dat de interventie was opgezet in een vooraf gedefinieerde tijdsperiode en dat alleen de aanmeldingen in dat tijdvak zijn meegeteld. Zowel voor als na deze periode zijn er echter ook aanmeldingen binnen gekomen bijv. van agrariërs die van tevoren op de hoogte waren omdat ze deelnamen aan lopende projecten in de regio of via ZLTO. Daarnaast is er na de interventieperiode ook extra communicatie geweest over het project zowel in de reguliere als op sociale media die mogelijk geleid heeft tot aanmeldingen.

Het nabellen van agrariërs een paar weken nadat ze de brief hebben ontvangen is zinvol, zo blijkt uit de interventie. Dit is wel een tijdrovende klus als er geen mobiele telefoonnummers van potentiële deelnemers beschikbaar zijn. Dat was het geval bij deze interventie, waardoor weinig agrariërs bereikt konden worden. Van de mensen die wel bereikt zijn, had 40% interesse in een gesprek.

Om een interventie juist uit te voeren is een strakke organisatie vereist. Er moet namelijk voorkomen worden dat de gemeten verschillen nergens anders door veroorzaakt hadden kunnen worden dan door de interventie. De samenwerking met een adviesbureau had tot gevolg dat de onderzoekers hiervan afhankelijk waren. Ook de contacten in het veld van het adviesbureau en van een belangenorganisatie speelden een rol in de aanmeldingen. Idealiter wil je als onderzoeker al deze variabelen zelf in de hand hebben en controleren. Andersom was de interventie niet mogelijk geweest zonder de hulp en kennis van het adviesbureau.

▶▶ 8 CONCLUSIE

In dit rapport hebben we verslag gedaan van een interventie om agrariërs te bewegen zich aan te melden voor een adviesgesprek over bodembeheer, vanuit de verwachting dat beter bodembeheer bijdraagt aan een betere waterkwaliteit. Er is nagegaan of het gebruik van gedragsinzichten in de interventiebrief beter werkt dan een standaardbrief om de agrariërs uit te nodigen voor een gesprek. Ook is nagegaan of persoonlijk contact via de telefoon de deelname aan een adviesgesprek vergroot.

De interventiebrief heeft niet geleid tot meer aanmeldingen (binnen 14 dagen de brief verstuurd was) dan de standaardbrief. Daarmee heeft de interventie niet aantoonbaar beter gewerkt dan de standaardbrief. De verwachting was dat dat wel het geval zou zijn.

Het persoonlijk contact via bellen heeft goed gewerkt. Het benaderen van agrariërs via de telefoon leidde tot meer aanmeldingen van agrariërs, dan agrariërs die niet zijn gebeld in die periode.

De ervaringen van de samenwerkingspartners met de interventie zijn positief. De adviseurs zijn zich bewust geworden van de inzet van gedragsinzichten in de communicatie en hebben geleerd deze toe te passen. De adviseurs zijn ook blij met het resultaat van de interventie. De hele actie heeft meer aanmeldingen opgeleverd dan verwacht.

▶▶ LITERATUUR

Prokopy L.S., Towery D. & Babin, N. (2014). Adoption of agricultural conservation practices: insights from research and practice. Pur-due University Extension FNR-488-W, West Layaette, Indiana

PBL Planbureau voor de Leefomgeving. 2020. Nationale analyse waterkwaliteit. Onderdeel van de Delta-aanpak Waterkwaliteit. PBL-publicatienummer: 4002. PBL, Den Haag.

►► BIJLAGE 1 GROSLIJST PROJECTEN VOOR INTERVENTIES

Groslijst projecten en waterkwaliteitsmaatregelen waaraan interventies kunnen worden gekoppeld, beoordeeld op een aantal selectiecriteria. De groslijst is gesorteerd naar interventie gericht op: 1) ander inkoopgedrag, 2) deelname aan subsidieregeling, 3) het nemen van technische maatregelen, en 4) deelname aan kennisprogramma.

1) Ander inkoopgedrag

Doelgedrag	Variaties interventie	Meetbaar	Effect waterkwaliteit	Uitvoerbaar	Opschaalbaar
Voer met minder eiwit kopen	Aanprijzen opstellen voermanagement plan	Verkoopcijfers (cohorten) analyse, wijziging voer. Lastig i.v.m. effecten stikstofakkoord	Gering	Negatief: Negatieve tendens n.a.v. stikstofcrisis, geen partner gevonden, op zich goede meetbaarheid op basis verkoopcijfers	Producent voer of coöperatie
	Communicatie testgegevens en advies		Indirect		
Baggeren met baggerpomp (loonwerker) (najaar)	Aanprijzen	Verkoopcijfers (cohorten)	Relatief groot	Negatief: Geen geschikte partner gevonden, moment seizoen ongeschikt (najaar)	Loonwerker
	Als standaard optie aanbieden				

2) Deelname subsidieregeling

Doelgedrag	Variaties interventie	Meetbaar	Effect waterkwaliteit	Uitvoerbaar	Partner
Mestvrije slootrand	Gerichte campagne	Stijging aanvragen evt. postcodegebied/cohort	Relatief groot	Negatief: te laat in seizoen, Meetbaarheid goed, partner beschikbaar,	Waterschap
	Bestaande communicatie verbeteren			Negatief Meetbaarheid problematisch, aanvragen pas volgend jaar	
Blauwe diensten Vechtstromen	Werving subsidie	Stijging aanvragen evt. postcodegebied/cohort	Relatief groot	Negatief: partner beschikbaar, uitvoerbaarheid te laat in seizoen	Adviesbureau

Aanmelden adviesgesprek	Wervings - campagne	Aanmeldingen/cohort met/zonder interventie	Indirect, bij deelname regeling goed	Goed moment in project, meerdere opties interventie, goede meetbaarheid	Adviesbureau
Werving subsidieregeling	Promotie via webinar	Navraag bij aanmelding (enquête/interview) Afhankelijk van aantallen deelname	Indirect, bij deelname regeling goed	Goede timing in project, goede meetbaarheid, voldoende middelen	DAW
	Promotie via burens	Via aanmelding, evt. enquête,	Indirect, bij deelname regeling goed	Meetbaarheid goed, goed moment in project, budget?	DAW/ adviesbureau

3) Technische maatregel nemen

Doelgedrag	Variaties interventie	Meetbaar	Effect waterkwaliteit	Uitvoerbaar	Partner
Geen mest op scheurland mais	Promoten maatregel	Enquête (telefonisch. Of papier)	Gering	Te laat in seizoen	DAW
Opstellen mestplan	Promoten maatregel	Enquête, downloads perceelverdelers	Gering, groot op lange termijn	Te laat in seizoen	Adviesbureau/DAW

4) Deelname aan kennisprogramma

Doelgedrag	Variaties interventie	Meetbaar	Effect waterkwaliteit	Uitvoerbaar	Partner?
Vergroten deelname waterkwaliteit meten app	Werving	Aanmeldingen/cohort met/zonder interventie	Indirect	Goed, indien binnen ander project	Deltares en partner
Attitude-verandering waterbeheer	Groepsleren	Enquête (0-meting) en eindmeting attitude, veel interveniërende factoren in meetings	Indirect	Matig: Lastig meetbaar, korte periode, mogelijk te laat dit jaar	Adviesbureau

▶▶ BIJLAGE 2 STANDAARDBRIEF

«NAAM»
«C_STRAATNA» «C_HUIS_NR» «C_HUIS_NR_»
«C_POSTCODE» «C_PLAATS»

Datum
25 juli 2020

Onderwerp
Aanmelding project
bodembeetering Zwalk

Telefoonnummer
xxx

Geachte meneer, mevrouw,

Deze brief is bedoeld voor agrarische bedrijven of eigenaren van agrarische percelen in Zwalk. In 2020 en 2021 is het mogelijk als agrariër of gebruiker van agrarische grond deel te nemen aan een traject om te werken aan de thema's wateroverlast, droogte en duurzaam bodembeeter, verbetering van uw eigen bedrijfsvoering én de bodem- en watersituatie.

Concreet betekent het dat u ondersteuning kunt krijgen bij het verbeteren van de bodemkwaliteit van de percelen. In deze brief leest u hier meer over.

Overkoepelend project

In het programma Zeldzaam Zwalk komen diverse initiatieven rondom bodem samen in een overkoepelend project. Binnen Zeldzaam Zwalk werken de gemeente Zwalk en de waterschappen xxx samen met de provincie xxx, LTO en lokale partijen. Het doel is de gemeente Zwalk voor 2030 klimaatbestendiger te maken. In het buitengebied speelt de bodem hierbij een belangrijke rol.

We kunnen u een interessant traject aanbieden om te werken aan verbetering van de bodem- en watersituatie van de percelen. U kunt dan denken aan:

- Gratis maatwerk adviesgesprekken (aan de keukentafel en in het veld);
- Financiële bijdrage voor het nemen van kansrijke maatregelen (max. 40% bijdrage van de totale kosten);
- Gratis adviestraject over het invoeren van de maatregelen in uw bedrijfsvoering.

Kansen en mogelijkheden voor uw bedrijf

Om samen met u te bekijken waaraan uw bedrijf behoefte heeft, is xxx beschikbaar vanuit het project als onafhankelijk deskundige. xxx is op de hoogte van de (lokale) situatie door zijn bezoeken aan meerdere bedrijven binnen de gemeente Zwalk. Vanuit zijn coördinerende rol als gebiedsregisseur Bodem organiseert hij voor u een bedrijfsbezoek.

Eén loket

Alle projecten binnen de gemeente Zwalk die als thema hebben om de bodem- en waterkwaliteit te verbeteren, brengen we onder in één loket: [website]. Zodoende kan er de komende jaren overzichtelijk gewerkt worden aan de thema's wateroverlast, droogte en duurzaam bodembeeter. De verbetering van uw eigen bedrijfsvoering en de bodem- en watersituatie staan hierbij voorop.

Lokale voorbeelden

Daarnaast zijn wij op zoek naar succesvolle, lokale voorbeelden van maatregelen op het gebied van bodem die al worden uitgevoerd. Denk bijvoorbeeld aan:

- Opbrengen van compost;
- Groenbemesters (bijvoorbeeld Zwalkse mix);
- Andere groundbewerking (bijvoorbeeld niet kerend, opheffen van storende lagen);
- Precisiebemesting;
- Andere gewaskeuze of -rotatie, in relatie tot lokale bodem- en wateromstandigheden.

Lokale voorbeelden maken maatregelen tastbaar voor agrariërs en zorgen voor uitwisseling van ervaringen.

Meedoen of meer informatie?

Bent u benieuwd naar de mogelijkheden binnen uw eigen bedrijf en op uw eigen grond? Of heeft u interesse om mee te doen? Meldt u dan aan voor een vrijblijvend startgesprek. Dat kan rechtstreeks bij xxx of via xxx van LTO Zwalk. Zij kunnen al uw vragen beantwoorden en zorgen voor een nadere toelichting van de mogelijkheden.

Tevens vindt u tijdens de looptijd van het project alle relevante informatie op de website.

Contactgegevens

xxx

Met vriendelijke groet,

xxx

Gebiedsregisseur Bodem Zeldzaam Zwalk

xxx

Bestuurslid LTO Zwalk

▶▶ BIJLAGE 3 INTERVENTIEBRIEF

«NAAM»
«C_STRAATNA» «C_HUIS_NR» «C_HUIS_NR_»
«C_POSTCODE» «C_PLAATS»

Datum
23 juli 2020
Onderwerp
Aanmelding project
bodembeheer Zwalk
Telefoonnummer
xxx

Geachte [naam],

Een toenemend aantal boeren werkt aan duurzaam bodembeheer. Zij doen dit voor de bodemvruchtbaarheid en om beter voorbereid te zijn op wateroverlast én droogte. Maar ook omdat zij graag bijdragen aan schoon water en het vastleggen van CO2.

Deze brief nodigt u uit, als agrarisch ondernemer of eigenaar van agrarische percelen, om samen met uw collega's in Zwalk in 2020 en 2021 uw bodemkwaliteit nog verder te verbeteren door mee te doen aan het project Zeldzaam Zwalk.

Zeldzaam Zwalk

U staat er in uw streven naar een goede bodemkwaliteit niet alleen voor. De gemeente Zwalk, de waterschappen xxx, de provincie xxx, LTO en lokale partijen willen met het project Zeldzaam Zwalk burgers en ondernemers helpen in hun aanpak. Het doel is de gemeente Zwalk vóór 2030 klimaatbestendiger te maken. In het buitengebied kan duurzaam bodembeheer daaraan bijdragen.

Wat doet Zeldzaam Zwalk voor u?

Wij kunnen u helpen met het verbeteren van uw bodem- en waterbeheer, door:

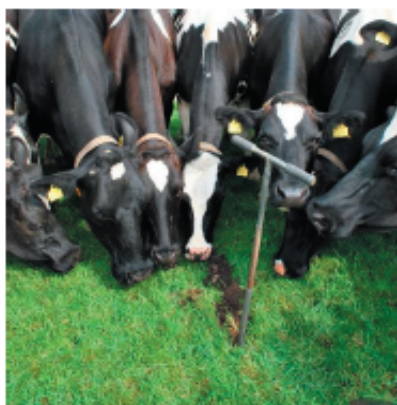
- Een gratis vrijblijvend adviesgesprek op maat (aan de keukentafel en in het veld, op een moment dat u schikt) waarin we samen kijken naar de kansen die er liggen op uw bedrijf en de mogelijkheden voor financiële bijdrage.
- Leerzame, inspirerende bijeenkomsten en bedrijfsbezoeken (gratis).
- Financiële bijdrage voor kansrijke maatregelen (max. 40% van de totale kosten).
- Gratis begeleiding bij het invoeren van de maatregelen in uw bedrijfsvoering.

xxx, bestuurslid LTO Zwalk
*"Dit is een mooie kans voor ons om
verschillende initiatieven te combineren tot een
echt Zwalks project waarin we doelen kunnen
verwezenlijken voor de toekomst!"*

Hoe kunt u bijdragen aan een Zeldzaam Zwalk?

Hoe meer boeren en grondeigenaren meedoen, hoe meer we kunnen bereiken. Samen kunnen we laten zien dat de Zwalkse boeren de beste beheerders van bodem en water zijn! Doe daarom mee, en zegt het voort.

Bent u een innovatieve ondernemer met goede ervaringen met bodemmaatregelen, die uw kennis wilt delen met collega's? Denk aan het opbrengen van compost, toepassing van Zwalkse groenbemester mix, niet-kerende grondbewerking of precisiebemesting. Dan horen wij dat graag! Wij kunnen kennisuitwisseling verzorgen binnen het project.

Meedoen of meer informatie?

Meld u direct aan voor een vrijblijvend startgesprek! Dat kan rechtstreeks bij xxx of via xxx van LTO Zwalk. xxx is onafhankelijke deskundige en goed op de hoogte van de (lokale) situatie door zijn bezoeken aan diverse bedrijven binnen de gemeente Zwalk. Met vragen kunt u bij xxx en xxx terecht. U kunt zich ook aanmelden via de website die is opgezet voor dit project.

Contactgegevens

xxx

Met vriendelijke groet,

xxx, Gebiedsregisseur Bodem Zeldzaam Zwalk
xxx, bestuurslid LTO Zwalk

►► BIJLAGE 4 BELPROTOCOL

Goedemorgen/middag/avond, u spreekt met [naam], van Zeldzaam Zwalk. Spreek ik met [naam van lijst]?

- 0 Nee -> Wanneer zou ik [naam] kunnen spreken? Of heeft u eventueel een mobielnummer waarop hij wel te bereiken is? Beller: noteer datum / tijdstip en/of nummer:
- 0 Ja -> Ik bel u over de brief die u heeft ontvangen namens Zeldzaam Zwalk. Die ging over een initiatief van LTO, de waterschappen en de gemeente om wateroverlast en watervervuiling te voorkomen. Ik ben door deze organisaties gevraagd om na te gaan of deze brief goed ontvangen is. Heeft u even tijd om het hierover te hebben, het kost maximaal 5 minuten?
 - 0 Ja -> Beller: naar vraag 1
 - 0 Nee -> wanneer zou het wel schikken? Beller: noteer datum / tijdstip:
 - 0 ik heb geen brief ontvangen -> Beller: vertel kort de inhoud van de brief:

Het project Zeldzaam Zwalk is gestart door LTO, gemeente, waterschappen en andere maatschappelijke partijen naar aanleiding van de wateroverlast en droogte de afgelopen jaren. In het kader van dit project willen zij samen met agrariërs werken aan betere bodemkwaliteit. In de brief wordt een aankondiging gedaan voor een financiële regeling voor maatregelen voor het verbeteren van de bodemkwaliteit, waterhuishouding en waterkwaliteit. U kunt zich gebruik maken van een gratis en vrijblijvend adviesgesprek met onafhankelijke bodemadviseurs Heeft u daar interesse in?

 - 0 Ja -> Beller: naar vraag 2 of als mensen eerst brief willen ontvangen dan naam en adres noteren.
 - 0 Nee -> Beller: naar vraag 4

1. Weet u over welke brief ik het heb?

- 0 Ja -> Beller: naar vraag 2
- 0 Nee -> Beller: vertelt kort de inhoud van de brief:

Het project Zeldzaam Zwalk is gestart door LTO, gemeente, waterschappen en andere maatschappelijke partijen naar aanleiding van de wateroverlast en droogte de afgelopen jaren. In het kader van dit project willen zij samen met agrariërs werken aan betere bodemkwaliteit. In de brief wordt een aankondiging gedaan voor een financiële regeling voor maatregelen voor het verbeteren van de bodemkwaliteit, waterhuishouding en waterkwaliteit. U kunt zich gebruik maken van een gratis en vrijblijvend adviesgesprek met onafhankelijke bodemadviseurs. Heeft u daar interesse in?

 - 0 Ja -> Beller: naar vraag 2
 - 0 Nee -> Beller: naar vraag 4

2. Wat vindt u van het aanbod in de brief om een keer te praten met een adviseur over bodem- of watermaatregelen die bij uw bedrijf zouden passen? Is het iets voor u?

- 0 Ja -> onze adviseur zal contact met u opnemen voor een afspraak. Mag ik uw contactgegevens noteren?
- 0 Ja -> Noteer: mobiel-nummer, mailadres en geschikte dag en dagdeel voor een gesprek. -> naar vraag 5.
- 0 Nee-> Beller: naar vraag 3

3. Binnen het project Zeldzaam Zwalk zijn ook mogelijkheden voor financiering van maatregelen. Heeft u hier interesse in?

- 0 Ja -> onze adviseur zal contact met u opnemen voor een afspraak. Mag ik uw contactgegevens noteren?
- 0 ja -> Noteer: mobiel-nummer, mailadres en geschikte dag en dagdeel voor een gesprek. ->Naar vraag 5.
- 0 nee -> U vindt de informatie over financiering ook op de website bodembeheerZwalk.nl. Kunnen we u daarnaast nog op een andere manier van dienst zijn? Beller: noteer op welke wijze. Mocht u nog vragen hebben of meer informatie willen dan kunt u Marco Arts bellen of mailen (gegevens staan in brief). -> naar vraag 5.
- 0 Nee -> Beller: naar vraag 4

4. Kunt u uitleggen waarom u geen interesse heeft in deelname aan Zeldzaam Zwalk?

- Ja-> Noteer reden-> Bedankt voor uw tijd. ->Einde gesprek
- Nee -> Dank voor uw tijd -> Einde gesprek

5. Kunt u uitleggen waarom u interesse heeft in een gesprek/de regeling?

- Ja-> Noteer reden-> Bedankt voor uw tijd. ->Einde gesprek
- Nee -> Bedankt voor uw tijd -> Einde gesprek

▶▶ BIJLAGE 5 ANTWOORDBLAD

Datum:

Naam beller:

Naam van persoon die gebeld wordt:

Evt. geschikt terugbelmoment:

Adres:

Mobiel nummer:

Mailadres:

Goed moment om terug te bellen (dagdeel & dag):

- Interesse in adviesgesprek
- Interesse in subsidieregeling
- Geen interesse

Indien gegeven korte reactie op de brief

.....
.....
.....

Indien gegeven korte redenen voor wel of niet meedoen

.....
.....
.....

Aanvullende actie?

.....
.....
.....

►► BIJLAGE 6 RESPONS INTERVENTIE

Tabel 1

Respons op de brieven binnen 14 dagen

Aanmeldingen	Via interventiebrief	Via originele brief	Deelnemer Bodem UP	Lid Taskforce	Telt mee (interventiebrief)	Telt mee (standaardbrief)
1	1				1	
2	1			Ja	0	
3		1				1
4		1				1
5		1				1
6		1				1
7	1		Ja	Ja	0	
8	1			Ja	0	
9	1				1	
10		1				1
11		1				1
12	1		Ja		0	
13	1		Ja	Ja	0	
Totaal	7	6				
Totaal meegeteld					2	6

Kennisimpuls
WATERKWALITEIT